

Vi borde producera mer mat – klaras vi det?

Rapport 2 av 3 i serien ”Mot 2030 – fem skördar kvar”

April 2025

Varför gör en bank en rapport om mat?

Vi har nu klivit in i 2025 och det är fem skördar kvar till 2030. Ett årtal som framför allt är i fokus för -omfattande ansträngningar för att nå en mer hållbar värld, med bakgrund i Agenda 2030 och de globala mål FN:s medlemsländer tagit fram och ställt sig bakom. En grundförutsättning för att nå dit är att vi har tillgång till bra mat, vilket vi alla är med och styr genom våra val – i så väl vardag som matbutik.

De svenska lantbrukarna är hjärtat i den svenska matproduktionen. Mat och matproduktion är mer aktuellt än på länge. Inflationen och pandemin har påverkat våra köpvanor och med en allt mer osäker omvärld och Nato-inträdet som bakgrund ställs krav på Sveriges beredskap och självförsörjningsgrad.

Landshypotek Bank har finansierat Sveriges lantbrukare i snart 200 år och har därmed rötterna i landets lantbruk. I dag är banken större med fler sparare och låntagare än lantbrukare. Banken har ett större engagemang för att nyttja och bruka naturens resurser på ett långsiktigt bra sätt

och vill bidra till att vi alla ökar vår förståelse och medvetenhet om hur våra val påverkar utvecklingen.

I tre rapporter under våren kommer vi att djupdyka i frågor som rör mat, matproduktion och hur händelser i vår omvärld påverkar förutsättningarna att producera och konsumera, ja du gissade helt rätt, mat.

Vår förhoppning är att vi ska kunna bidra till en ökad förståelse kring hur en sund och hållbar matproduktion kan se ut, och ge dig som konsument verktyg för att göra aktiva val. Tillsammans kan vi påverka utvecklingen.

I denna rapport

På kommande sidor kan du ta del av:

- Intro: Varför ska vi producera mer mat?
- Vilken mat producerar vi i Sverige?
- Vilken mat importerar vi?
- Maten och klimatet
- Möt växtodlaren Carl Gudmundsson
- Vad säger lantbrukarna?
- Kris och mat – hur fungerar det?
- Hur lätt är det att välja svenska livsmedel, och vill vi det?

Varför ska vi producera mer mat?

I den här rapporten sätter vi fokus på förutsättningarna för matproduktion. Men att vi borde producera mer mat är kanske inte en självklarhet för alla. Vi blir fler och fler människor på jorden. Fler tar sig ur fattigdom vilket också ändrar våra levnadsväl och matpreferenser. Vi vet att all konsumtion har en klimatpåverkan, mat är inget undantag, men samtidigt något som är helt nödvändigt för att vårt samhälle ska fungera. I såväl vanlig tid som under kris och krig.

Klimatförändringarna och förlust av biologisk mångfald och andra ekosystemtjänster är några av våra mest kritiska och globala risker. Matproduktionen har en stor påverkan på de båda. Men, vi får inte glömma bort att produktionen av mat i sin grund handlar om att använda naturliga och biologiska processer – där fotosyntesen utgör grunden. Här finns det stora potentialer att utforska även ur ett klimatperspektiv. Ta gärna del av samtalet med växtodlaren Carl Gudmundsson i denna rapport för att förstå möjligheterna.

Vi vet att klimatförändringarna kommer med ett mer extremt väder, något som matproducenterna redan idag känner av. Men samtidigt kommer troligtvis Sverige att få bättre

förutsättningar i ett förändrat klimat, jämfört med andra platser. Så när befolkningen på jorden växer och andra platser kommer drabbas hårt av klimatförändringar, särskilt de platser där vatten redan idag är en bristvara, har vi i Sverige ett ansvar att producera mer mat.

Matproduktion är fundamentalt och rätt "enkelt". Men moderna livsmedelskedjor är allt annat än enkla. De är komplexa och beroende av många insatsvaror och fungerande teknik. Får vi störningar i något led får det inte sällan konsekvenser längre ner i kedjan.

I Sverige har vi naturligt goda förutsättningar för matproduktion, tack vare tillgång på vatten och mark. Samtidigt har vi tillgång till ett energisystem som är nästintill fossilfritt. Ungefär varannan tugga som äts i Sverige är svenskproducerad, resten är importerad. Kan vi producera mer mat? Det kan vi. Borde vi? Ja. Varför? Det hoppas jag du får med dig efter att ha tagit del av materialet och de personer som vi möter i denna rapport.

Malin Svedberg,
Agronom och hållbarhetsspecialist på Landshypotek Bank

Vilken mat producerar vi i Sverige och var gör vi det?

Naturliga förutsättningar som styr vad som odlas

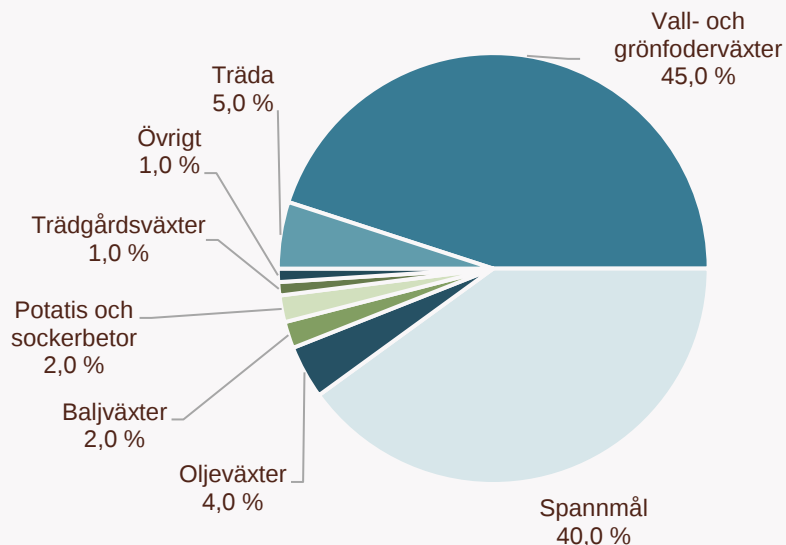
Sverige har goda förutsättningar för matproduktion. Med många soltimmar under årets sommarhalvår, god tillgång till vatten och mark samt ett naturligt växtavbrott under vinterhalvåret som håller skadedjur och sjukdomar på en låg nivå. De naturliga förutsättningarna skiljer sig i vårt avlånga land, och det speglar även vad som odlas var. Egentligen är det inte många beståndsdelar som krävs för att kunna producera mat. Det behövs jord, vatten och solljus. Men för att kunna producera de mängder som vi behöver, krävs det mer. Med stor skicklighet och kompetens driver lantbrukare företag ute i naturen – helt beroende av väder och vind.

Mark för att odla mat

I de allra sydligaste delarna av landet, nere i Skåne, är tre fjärdedelar av markytan åker- eller betesmark. Allra längst upp i landet är endast en procent av markytan åker- eller betesmark. Totalt används endast 7 % av landets mark till matproduktion.

Vad odlas på marken?

Vilka är det som brukar marken?

Den absoluta majoriteten av jordbruksmarken i Sverige, drygt 90 procent, ägs och brukas av privatpersoner. Totalt finns det 56 000 jordbruksföretag, men det är endast en liten del av dessa som står för en betydande andel av matproduktionen. Ungefär 7 000 lantbrukare producerar 80 procent av maten.

Det har under de senaste decennierna skett en stor struktumvandling inom jordbruket. Gårdar har successivt blivit större och mer effektiva. Så även om det är färre som brukar marken, produceras lika mycket mat. Mycket tack vare teknikutvecklingen som skett.

Djupdykningar: olika driftsinriktningar

Mjök

300 000 mjölkcor

En medelbesättning består av 110 cor

Årligt produktionsvärde: 14,5 miljarder kronor

Invägd mjök (per år): ca 3 miljoner ton

Nötkött

1 400 000 nötkreatur

En medelbesättning består av 99 nötkreatur

Årligt produktionsvärde: 7 miljarder

Slaktad kvantitet (per år): 150 000 ton

Slaktade djur (per år): 421 000 djur

Gris

1,3 miljoner grisar

En medelbesättning består av 175 vuxna djur

Årligt produktionsvärde: 6 miljarder

Slaktad kvantitet (per år): 250 000 ton

Slaktade djur (per år): 2 500 000 djur

Lamm

220 000 lamm (+ 260 000 baggar och tackor)
En medelbesättning består av: 32-33 baggar och tackor
Årligt produktionsvärde: 0,35 miljarder
Slaktad kvantitet (per år): 5 000 ton
Slaktade djur (per år): 230 000 djur

Ägg

7,7 miljoner höns
98% av alla höns finns i besättningar med fler än 5 000 höns
Årligt produktionsvärde: 1,4 miljarder
Invägda ägg (per år): 115 000 ton

Kyckling

11,3 miljoner kycklingar
En medelbesättning består av 53 000 kycklingar
Årligt produktionsvärde: 3,5 miljarder
Slaktad kvantitet (per år): 160 000 ton

Vegetabilieproduktion

Årligt produktionsvärde: 34 miljarder
Det tre största grödorna: höstvet, vårkorn och havre
Genomsnittlig avkastning per hektar (per år): höstvet 5,8 ton/hektar.
Vårkorn 3,2 ton/hektar och havre 3,0 ton/hektar

Vilken mat importerar vi och varifrån kommer den?

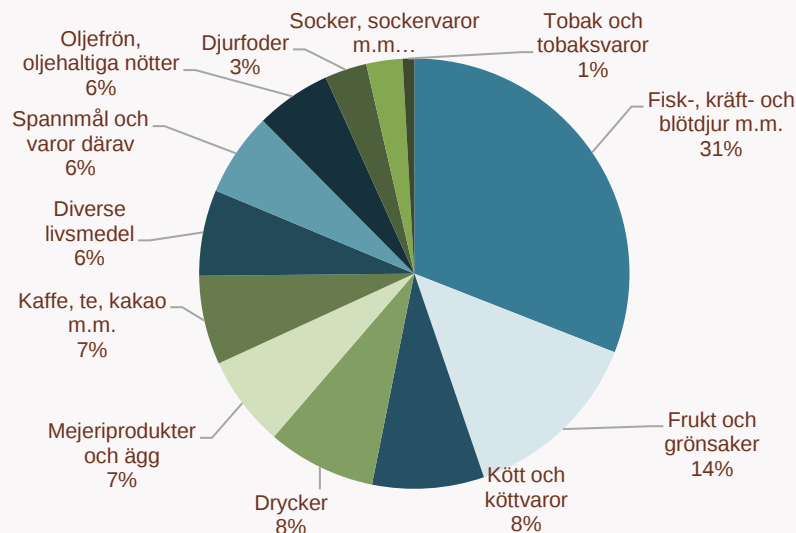
I Sverige importerar vi mer mat än vad vi exporterar. Vi importerar jordbruksvaror och livsmedel för 228 miljarder kronor och exporterar för 143 miljarder kronor. Vilka varor är det vi byter med omvärlden och varifrån kommer de?

Om vi börjar med att titta på exporten är det fisk, diverse livsmedel, spannmål och drycker som utgör majoriteten (71%) av den totala livsmedelsexportens värde. Vår största exportmarknad är Norge följt av Danmark, Polen, Frankrike, Finland, Tyskland, Spanien, Nederländerna, Italien och Storbritannien. Vi exporterar helt enkelt i princip bara till våra nordiska grannländer och inom EU.

Om vi kollar på andra sidan, vad vi importerar och varifrån, är det av förklarliga skäl lite andra typer av varor. Fisk, frukt och grönsaker, kött, drycker, mejeriprodukter, kaffe, diverse livsmedel, spannmål samt oljor och fetter utgör 92% av livsmedelsimportens värde. Det är Norge, Danmark, Nederländerna och Tyskland som är våra främsta handelsvänner när det kommer till import. Det bör dock tilläggas att en del varor (som frukt och grönt) ursprungligen kommer från ett land utanför EU men kommer till Sverige via Nederländerna.

Sveriges import av jordbruksvaror och livsmedel 2023

Maten och klimatet

All konsumtion påverkar klimatet och maten är inget undantag. Samtidigt blir vi fler och fler människor. Många platser runt om i världen upplever redan idag större variationer i väder vilket påverkar möjligheten att producera mat. Hur ser framtiden ut för den svenska matproduktionen?

Enligt siffror från Naturvårdsverket orsakar en svensk i genomsnitt utsläpp på 9 ton koldioxidekvivalenter varje år, varav 1,5 ton kommer från konsumtion av mat. En stor del av utsläppen orsakas av livsmedelsproduktion utomlands då vi importerar ungefär varannan tugga. Importerat nötkött och ost är de livsmedel som driver de flesta utsläppen då det är energikrävande och på sina platser bidrar till avskogning. Det är svårt att säga om svenska livsmedel generellt sett har en lägre klimatpåverkan då det saknas data och variationen mellan olika produktionsmetoder är väldigt stor. Men om maten produceras i Sverige är möjligheten att klimatpåverkan från transporter och energin är betydligt mindre.

Två faktorer som gör att svensk matproduktion har möjlighet till lägre klimatpåverkan (SLU, 2023):

- Mat som produceras närmare slutkonsument ger lägre klimatavtryck från transporter
- Sveriges elproduktion har mycket lägre klimatavtryck jämfört med andra länder (tack vare stor andel vattenkraft)

Att ha en inhemsk livsmedelsproduktion har även andra värden – det ger Sverige en livsmedelsberedskap, skapar

möjlighet för en levande landsbygd och ökar möjligheten att påverka produktionen till det bättre då rådgivningen blir större.

Bättre djurvelfärd (på grund av striktare regler jämfört med andra länder), öppna landskap och en varierad natur med en rik biologisk mångfald och andra ekosystemtjänster är andra värden som kommer med en svensk livsmedelsproduktion.

Matproduktion i ett förändrat klimat

Vi blir fler människor på jorden och välbefindandet växer vilket kommer att öka behovet av mer mat. Under senare delen av 2030-talet kommer vi att passera 9 miljarder människor på jorden, samtidigt som fler når högre inkomstnivåer, och med det ändrade kostvanor och preferenser.

Hur kommer klimatförändringarna påverka förutsättningarna för matproduktion i Sverige och i resten av världen? Vi vet att klimatförändringarna kommer att påverka hela samhället. Variationerna i nederbörd mellan år och decennier bedöms bli större än variationerna i temperatur. Nederbörden kommer att öka i större delen av landet under höst, vinter och vår samtidigt som somrarna kommer att bli varmare och torrare (särskilt i de södra delarna av landet).

Ökad nederbörd i hela landet

Klimatförändringarna kommer inte nödvändigtvis med enbart negativa effekter för ett land som Sverige. Effekterna av ett varmare klimat kommer att påverka odlingsförutsättningarna i Sverige positivt på grund av en högre avkastning genom en längre växtsäsong och temperaturzoner som rör sig norrut.

Sverige kommer relativt andra länder att gynnas av ett varmare klimat ur ett livmedelsproduktionsperspektiv. Förutsättningarna på andra platser i världen kommer drastiskt att försämrats vilket gör att mer livsmedel kommer att behöva produceras i de länder som får bättre förutsättningar.

Samtidigt kommer de mildare vintrarna att öka angrepp från skadedjur och smittbärare och blötare vintrar ger större risker för översvämningar. De stigande havsnivåerna kommer att påverka de södra delarna av landet, framför allt Skåne och Halland, och det kan bli problem med kusterosion. Resterande delar av landet räddas av den pågående landhöjningen som pågått sedan den senaste istiden.

Ökad risk för översvämningar

Temperaturzoner flyttar norrut

Antal dagar med kraftig nederbörd kommer att öka under året (höst, vinter och vår) i större delar av landet. Avrinningen ökar och höga flöden i vattendrag kommer att öka.

Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) listar fyra primära sätt att minska utsläppen av växthusgaser från maten:

- Öka produktiviteten, det vill säga att producera mer mat med mindre insatser (till exempel energi och mineralgödsel)
- Utveckla och tillämpa tekniska lösningar som minskar utsläppen, till exempel teknik för att minska utsläppen från gödsellager
- Förändra hur vi äter, till en kost som framför allt innehåller mindre animaliska produkter
- Minskat svinn i alla led – svinn innebär att mat produceras och utsläpp genereras helt i onödan

Vattenbrist och torka i södra Sverige under sommaren

”Vi förvaltar ett oerhört stort kolförråd och vi jobbar hårt för att öka inlagringen”

Vi tog ett samtal med **Carl Gudmundsson**, som är en av Sveriges växtodlare och vd på Kryger för att prata om hans syn på matproduktion, klimatutmaningarna och framtiden.

Hej Carl! Berätta om Kryger, vilka är ni?

- Vi är ett jordbruksföretag i de östra delarna av Östergötland som drog igång på riktigt inför säsongen 2018. Idag brukar vi 900 hektar. Vårt fokus ligger på effektiv spannmålsodling med en optimerad växtföljd och maskinsystem. Många skulle säga att vi kör en ekologisk växtföljd, men vi är konventionella växtodlare. Vi försöker tänka långsiktigt. Hållbarheten är central i vårt företag – miljömässigt, produktionsmässigt och ekonomiskt. En bieffekt är att marken alltid är grön.

Berätta mer om det, att ni håller marken grön?

- Vi måste ha jordar som blir bördigare och bördigare. På så sätt kan vi binda in mer kol, göra jordarna mer robusta och ta större och större skördar. Och jord är bara jord så länge något växer i det. Så vi håller våra jordar täckta året runt med växande grödor. Vi har en varierad växtföljd och sår in mellangrödor. Det här gör att vi kan ha mycket näring i marken utan att det läcker, för näring i växande gröda läcker inte. På så sätt löser vi problematiken med näringsläckage. Bördiga jordar tål väder på ett helt annat sätt också – de kan ta hand om för mycket vatten och för lite vatten vilket är en nyckel för oss som jobbar i produktionsanläggningar utan tak.

Ni jobbar aktivt med er växtföljd (många grödor som ni roterar), är vi generellt sett bra på en varierad växtföljd i Sverige?

- Jag skulle säga att vi har en bättre växtföljd än vad den förtjänar. Varje växtodlare har i princip grödor som de medvetet går back på på grund av "the greater good" och andra synergieffekter. Jag menar, vilket annat kommersiellt företag har produkter som de förlorar pengar på? Inte så många skulle jag tro. Det svåra med växtföljden är att ha en växtföljd som är lönsam – alla skulle nog ändra sin växtföljd lite grann om de inte hade behövt tänka på pengar.
- Mycket av arbetet är oerhört underbetalt, men jag hoppas att det kommer skifta och det känns som att den tiden är på väg. Men det har ju med hela ekonomin att göra. Jag tror inte så många tycker att de blir rånade när de köper ett paket havregryn i affären, det är väldigt mycket mat för en liten peng. Men om vi ska få till en ännu bättre växtföljd och bördigare jordar behöver det synas i marknadspriset som lantbrukaren får.

Hur bestämde du dig för att bli lantbrukare?

- Jag är uppvuxen med jordbruk och haft turen att jobba med väldigt duktiga företagare åren innan vi startade Kryger. Jag skulle egentligen till universitet och plugga men det dök hela tiden upp en massa spännande saker. Jag jobbade som förman på en gård som brukar 10 000 hektar i Polen som 20-åring och har gjort många år på Väderstad och arbetat med lantbruksmaskiner. Då reste jag över 200 dagar per år och träffade oerhört många lantbrukare runt om i världen. Är man då lite intresserad, så plockar man upp ett och annat vilket har varit värdefullt för mig nu.
- Vi är i en unik situation just nu inom lantbruket. När min mamma och pappa gick ut universitetet var det i princip ett övertagande av lantbruken på alla gårdar och de var betydligt fler lantbrukare då. Idag är vi 5 000 lantbrukare som producerar 80 procent av all spannmål. Om tio år kommer den siffran att vara halverad, vi kommer att vara betydligt många färre som producerar majoriteten av spannmålen. Så konkurrenssituationen är en helt annan idag. Det ihop med att vi kan äga och sköta marken på ett sätt som vi tror håller i framtiden borde vara en ganska bra kombination.

Klimatförändringarna och ett mer extremt väder, hur hanterar du det?

- Först och främst så tävlar inte vi mot oss själva, vi tävlar mot alla andra spannmålsodlare globalt. Vi måste jämföra våra produktionskostnader per producerad vara med alla andra och relativt alla andra klara oss bättre, vilket vi har som tydligt mål i vårt företag. Det är många i branschen som inte jobbar professionellt med jordbruket utan de har det vid sidan av ett annat jobb, så vi borde i teorin ha förutsättningarna. De sista tio åren har sju varit riktiga skitår rent ut sagt, så något har ju hänt. Det blir varmare och det drar med sig längre torrperioder, alla extremer blir värre. Men samtidigt är det en möjlighet för mig som företagare. Störningar i marknaden är alltid bra, det är prisdrivande. Men vi ska vara medvetna om att vi ska tackla och begränsa klimatförändringarna samtidigt som vetepiset är halverat jämfört med för 40 år sedan.
- Ser vi däremot till den moraliska sidan av klimatförändringar är det givetvis en annan femma. Jag tror att vi måste fokusera på inlagringen i åkermark och mullhalten. Får vi upp mullhalten i jorden globalt med bara någon procent kommer vi att absorbera enorma mängder koldioxid.

Jag tänker att vi måste maximera upp fotosyntesen genom att hålla marken grön, då får vi upp kolinlagringen snabbt. Vi har städer runt om i världen som breder ut sig på den bördigaste åkermarken, marker som är dåligt skötta och stora utmaningar med ökenspridningar. Alla dessa problem får oljeindustrin att se liten ut i jämförelse vilket kan vara svårt att greppa.

Det känns som att det går i hand i hand med hur ni tänker på Kryger?

- Ja det går i linje med det vi fokuserar på. Vi ska ha bördigare mark som lagrar mer kol, den klarar väder och på så sätt bygger vi robusthet även för framtidens klimat.

Krisberedskap och livsmedelsförsörjning har fått allt större uppmärksamhet, hur tänker du som matproducent om det?

- Om man ska tänka sunt kring det här så involverar krisberedskapen väldigt många människor till väldigt lite nytta. Jag tycker att vi istället borde fokusera på de produkter som vi nästan gör för mycket av idag som exempelvis spannmål. Idag har vi ett underskott i handelsbalansen. Den bästa krisberedskapen hade varit att gå upp på ett handelsöverskott och börja exportera livsmedel.

Då är hade delar av krisberedskapen varit löst. Krisberedskapen bygger på att vi har lönsamma företag med bra kapacitet.

Vad är det bästa med att vara lantbrukare?

- Man måste nog nästan vara uppfödd med det för att acceptera vissa av riskerna. Men det är en oerhört härlig känsla när det blir som man har tänkt sig. Något som jag också går igång på är att det är så öppet och transparent. Alla kan åka förbi våra fält och se vad vi gör, hur det växer och hur vi sköter oss. För mig finns det en stor stolthet i det. Och sedan är det ju väldigt konkret. Man sköter fastigheter, man lämnar spår efter sig. Jag får verkligen känslan av att ha skapat något – för mig, för mina barn, samhället – det triggas mig väldigt mycket.

Har du några medskick till Sveriges konsumenter som handlar mat i matbutikerna?

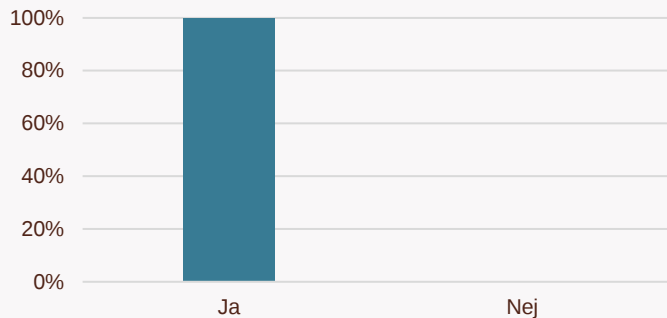
- Fokusera på det fundamentala och köp det som känns rätt i magen.

Vad säger lantbrukarna?

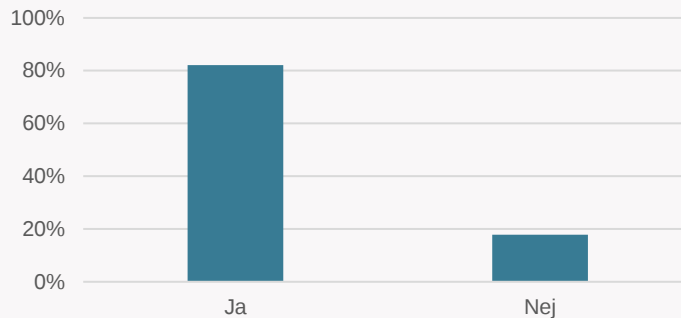
Vi frågade 55 av landets matproducenter om deras syn på möjligheten att producera mer mat och vad som skulle krävas för att göra det. Svaren är rätt tydliga.

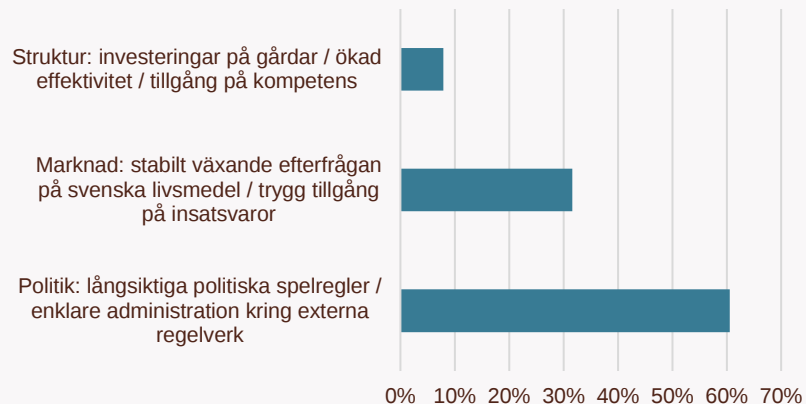
Kan vi producera mer mat i Sverige?

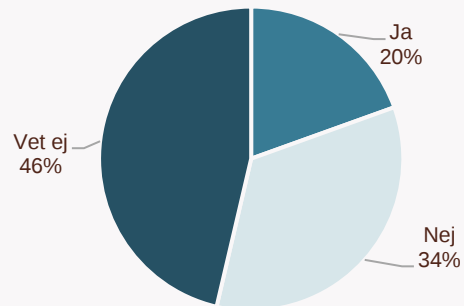
Vill du producera mer mat på din gård?

Vad krävs för att kunna producera mer mat?

För att kunna producera mer mat, kommer du gör den förändring som krävs de kommande åren?

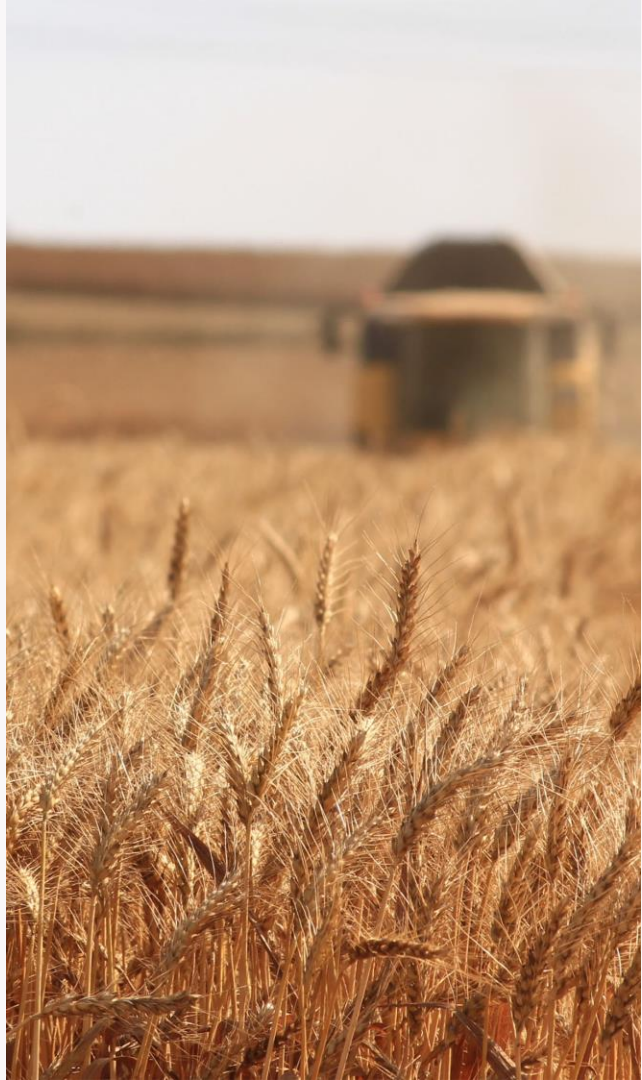

Hinder mot investeringar

I andra undersökningar som Landshypotek har presenterat och i våra möten med lantbruksföretagare märks också en ökad optimism när det gäller satsningar. Lantbrukarna vill ta vara på tidens möjligheter – och bidra genom sin produktion, men också till samhällets gröna omställning.

Men det är med fortsatt försiktighet lantbrukarna tar sig an investeringar. I undersökningarna talar företagarna framför allt om att investera för att effektivisera produktionen och verksamheten på gården. I mycket lägre grad anger de att investeringar ska göras för att öka produktionen eller förändra verksamheten.

Om behovet och efterfrågan finns i samhället – varför satsas det inte mer?

Lantbrukarna i Landshypoteks Lantbrukspanel anger tre stora hinder mot investeringar:

Nästan sex av tio lantbrukare tycker att **politiska regleringar** är ett hinder för att investera i verksamheten.

Nästan varannan pekar på **bristande lönsamhet** som ett hinder för att investera.

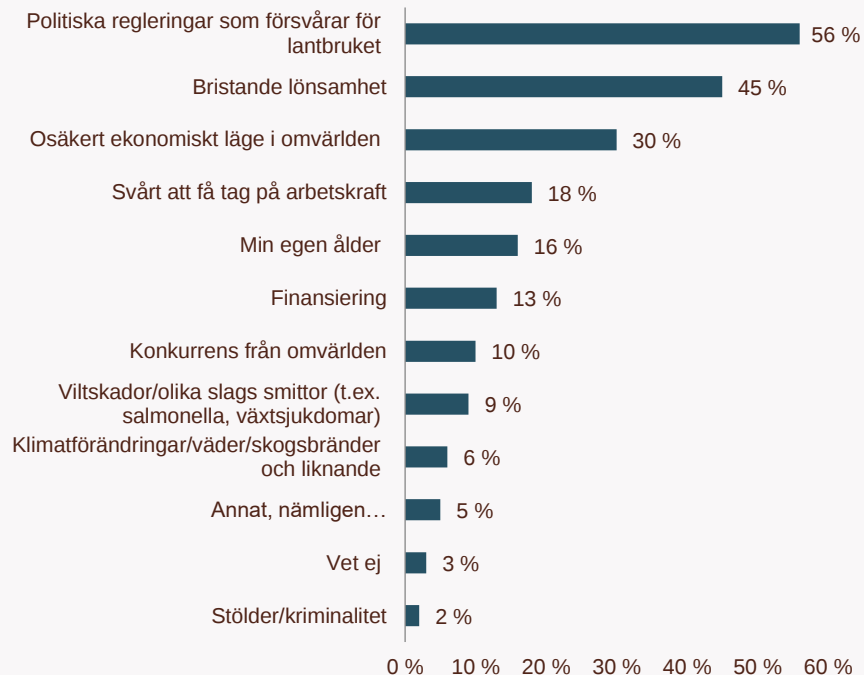

På tredje plats kommer det **osäkra ekonomiska läget**.

För att sammanfatta:

Bristande lönsamhet och osäkerhet är ett hinder mot ökade satsningar.

Vilka är de största hindren för att investera i din verksamhet? (Tre svar möjliga)

Kris och mat, hur fungerar det?

Erika Öhlund och **Carl Marklund**, forskare på
Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), om kris, mat, lantbruk
och hur det hänger ihop.

Erika Öhlund och **Carl Marklund** är båda forskare på Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) som är en statlig myndighet. FOI driver forskning inom försvar och säkerhet till stöd för Sveriges militära och civila försvar. Erika är specialiserad på livsmedelsberedskap och Carl på samhällsplanering och geopolitik. Vi tog en kaffe med dem för att bättre förstå vilken roll maten och lantbruket spelar i deras vardag och uppdrag – för att bidra med kunskap inför framtida kriser.

Berätta om livsmedelsberedskap, vad innebär det för Sverige?

- I grunden handlar det om att ha tillräckligt med näringsrik mat för befolkningen och de som utgör samhällsfunktioner (t.ex. militär, sjukvård och omsorg) i händelse av krig eller kris. Här är tidsperspektivet en viktig parameter för beredskapen. Om det rör sig om några veckor eller månader så kan vi ha lager eller importera varor (förutsatt att de flödena är intakta och tillgängliga). Om det däremot är under en längre tid, under ett eller flera år, så behöver vi ha en egen produktion som täcker samhällets behov, fortsätter Erika.

Vad ställer det här för krav på oss som land?

- För att kunna fortsätta importera livsmedel eller insatsvaror till vårt inhemska jordbruk behöver vi vara en attraktiv handelspartner och ha råd att köpa när tillfället ges. Jordbruket är helt beroende av insatsvaror som vi inte har någon egen produktion av (t.ex. drivmedel och mineralgödsel). När det blir rubbningar i globala handelsmönster och tillhörande varuflöden får det stora konsekvenser. Här är samspelet med EU, Nato och världsmarknaden central, berättar Carl.

Ni pratar om kris, vad är en kris?

- En kris är en samhällshändelse som inte kan hanteras inom ramen för samhällets vardagsstruktur. Det är en situation som kräver att vi tar andra typer av beslut och samarbetar med andra än vi vanligtvis gör. Det finns också en tidsfaktor att ta hänsyn till, du kan inte avvakta och inhämta all information utan behöver fatta ett beslut utan fullständig information och ofta utanför dina mandat – oavsett om det är som statsminister, på en kommun eller i ett företag, berättar Erika.

- Pandemin var ett typexempel på krishantering där företag och organisationer agerade kraftfullt med vetskap om att ingen kommer slå oss på fingrarna i efterhand. Just det här sista är centralt vid krishantering, vikten av att sända signaler om att det är kris och att vi därför får och förväntas gå utanför ordinarie verksamhet, fortsätter Carl.
- Kris är oftast negativt laddat men det är det egentligen inte i sin ursprungsform. Kris kan vara en möjlighet, det beror mycket på hur vi reagerar på den. Kris är ursprungligen ett medicinskt begrepp som beskriver stadiet när en patient befinner sig i ett vägskäl att tillfriskna eller bli snabbt sämre – läget när en läkare behöver ta ett beslut, fortsätter Carl.

Vad har vi haft för kriser?

- Det som vi alla kan relatera till är pandemin 2020. Det hade varnats för att en pandemi skulle kunna komma, att det var en trolig kris. Men det var fortfarande oväntat att den skulle komma hit till oss i Sverige i den omfattning som den gjorde. Det blev ett test av samhällets beredskap, det vill säga när den vanliga kärnverksamheten i samhället inte duger och vi behöver göra något extra och fatta nya beslut, berättar Erika.

- Det som är intressant med krishantering och något som vi alla fick uppleva vid pandemin är just hanteringen. Man vill vänta så länge man kan innan man börjar fatta beslut och krishantera samtidigt som det inte får gå för långt. Återigen, tänk dig patienten som befinner sig i ett vägskäl. Det kan snabbt gå utför om vi inte gör något, men samtidigt vill vi vänta ut läget för att inte ta förhastade beslut, fortsätter Carl.

Vad finns det för andra sårbarheter i livsmedelssystemet?

- En annan sårbarhet och beroende i det svenska livsmedelssystemet är IoT (Internet of Things). För att livsmedelssystemet ska löpa fint måste även internet löpa fint. Störningar kan få stora konsekvenser som kan generera krisliknande symptom i hela samhället, berättar Carl.
- Mat och livsmedel är centralt och helt grundläggande för att samhället ska fungera. Av just den anledningen kan jordbruket och livsmedelsproduktion vara mål för krigföring, vilket Ukraina tyvärr har fått uppleva. Där har det skett riktade attacker för att slå ut till exempel elförsörjningen på större jordbruksanläggningar. Det är dock viktigt att tänka på att den svenska

livsmedelsproduktionen skiljer sig mycket från den ukrainska – de är en av världens största spannmålsproducenter och har väldigt stora jordbruk jämfört med oss i Sverige. Givetvis skapar det också större sårbarheter då det finns stor produktion koncentrerad till en liten yta, tillägger Erika.

Hur gör våra grannländer?

- I Finland har man de senaste tre decennierna lagt större resurser på att bygga upp en starkt inhemsk livsmedelsförsörjning och planering för om en kris uppstår jämfört med oss. Men även om de har en betydligt större inhemsk livsmedelsproduktion än vi i Sverige, har även de ett stort importberoende för jordbrukets insatsvaror och med det kommer även sårbarheter, berättar Carl.
- Om vi ser till vårt grannland Norge har man där en stark regionalpolitik och de stöttar det småskaliga, ofta inte lönsamma, jordbruket. I Sverige har vi haft en strukturomvandling i jordbruket som har gjort att vi får större och större gårdar. Det har varit väldigt framgångsrikt ur ett produktionsperspektiv då vi producerar mer livsmedel, fast med färre resurser. Men samtidigt finns det baksidor. En stor gemensam utmaning inom EU är hur vi lyckas hitta nästa generation lantbrukare, berättar Erika.

Internet of things, vad är det?

Sakernas internet är ett samlingsnamn för de tekniker som gör det möjligt för vardagsföremål; som hushållsapparater eller maskiner, fordon och annan utrustning med inbyggd elektronik och uppkoppling, att styras och utbyta data över nätet.

Det mesta i vårt samhälle är uppkopplat. Bara en så fundamental sak som att betala i matbutiken med ett kort kräver uppkoppling. Tänk dig då alla system och processer bakom för att maten ska hamna i din matkorg. Logistiksystem, kyltransporter, livsmedelsprocesser, utfodringssystem...

Saker blir genom IoT både uppkopplade och sammankopplade med varandra – och på så vis kan de också skapa nya nyttor. En brandvarnare kan till exempel genom IoT vara sammankopplade med dörrar som gör att de vid brand stängs för att förhindra spridning av branden.

Så genom IoT kan den fysiska världen integreras vilket ofta resulterar i högre effektivitet, exakthet och ekonomiska fördelar. Risken är att det också kan bli föremål för obehöriga att gå in och kontrollera eller slå ut system genom riktade attacker.

- Här är den stora utmaningen lönsamhet. Lönsamheten är en grundförutsättning för att bedriva jordbruk eller vilket företag som helst för den delen. Den stora frågan är hur vi skapar lönsamhet i det längre perspektivet och för framtida kriser och gemensamma utmaningar. Ska det svenska jordbruket bli mer krisberett, måste det gå hand i hand med lönsamhet, tillägger Carl.

Vad betyder Nato-inträdet för oss när det kommer till beredskap?

- Vårt medlemskap i Nato innebär att vi får större tillgång till delar av världsmarknaden även om det skulle vara krig. Det förutsätter dock att de globala sjöfartsruterna fungerar som de ska. Vi borde därför ha bättre förutsättningar att handla inom EU och inom Nordatlanten, berättar Carl.
- Det svåra är att förutse vad det är för konflikt eller kris som väntar. Det kan vara brand, torka, kabelbrott, smittspridningar eller rykten om smittspridningar som verkligen kan skapa störningar i livsmedelsförsörjningen. Medlemskapet i Nato ställer krav på oss som nation - Sverige måste kunna försörja sin befolkning oavsett omständighet. Dessutom

behöver vi kunna ta hand om och försörja Nato-trupper och flyktingströmmar vid behov, tillägger Erika.

Hur kan jag som konsument tänka när det inte är varken kris eller krig?

- Att köpa svenska livsmedel även när det inte är kris eller krig, det är i alla fall inte av ondo. Man kan även se om det finns lantbrukare som har gårdsförsäljning och handla av dem. Det stärker ekonomin i lantbruksföretagen och ger oss även en levande landsbygd. Att vi har ett diversifierat lantbruk med många lantbrukare är bra ur ett krisberedskapsperspektiv, säger Erika. Vi ska även komma ihåg att alla invånare ansvarar för att ha en god hemberedskap, och då menar jag inte bara en låda med krismat utan även att lära känna sina grannar så att det blir lättare att hjälpas åt vid en kris.
- Konsumenter och de som arbetar med offentlig upphandling har stor betydelse för jordbrukets inriktning. Det vi behöver i kris eller krig, måste efterfrågas även i vanliga tider. Även om det finns möjligheter att ställa om produktionen, behöver grunderna i form av teknik, maskiner och kunskap finnas även när det inte är krig eller kris, avslutar Carl.

Hur lätt är det att välja svenska livsmedel, och vill vi det?

Tina Stugemo, vd på Svenskmärkning, berättar om deras märkning för att göra det enklare för konsumenter att välja svenskt i matbutiken – och för matproducenter att kunna förmedla mervärden som inte alltid syns för kund.

Hur lätt är det för oss konsumenter att välja svenskproducerade livsmedel i butikerna?

- Idag är den frivilliga ursprungsmärkningen Från Sverige, där Kött från Sverige och Mjolk från Sverige också ingår, en väletablerad ursprungsmärkning med hög kännedom och högt förtroende. Från Sverige-märkningen har snart funnits i 9 år och startades av LRF, Livsmedelsföretagen och Svensk Dagligvaruhandel som ett svar på konsumenternas ökade efterfrågan på svenskproducerade livsmedel och för att hjälpa till att säkra tillgången på svenska råvaror i framtiden.

Hur ser det ut för konsumenter på andra platser så som restauranger och storkök, hur lätt är det för oss att göra aktiva val?

- För att på ett tydligt sätt informera gäster om matens ursprung finns möjlighet för restauranger och serveringar att använda den frivilliga ursprungsmärkningen Från Sverige. Restaurangen kan ursprungsmärka olika livsmedel som serveras – exempelvis kokta ägg, svenska tomater, gurkor, svensk mjölk och yoghurt på frukostbuffén. Även ursprungsmärkningen Kött från Sverige kan användas

för att informera gästerna att restaurangen serverar svenskt kött och svenska charkuterier. Från Sverige-märkningen kan även användas som verifikat vid offentlig upphandling.

Hur har trenden för er märkning sett ut sedan ni lanserade?

- Intresset för svenskt ursprung är mer aktuellt än någonsin. Från Sverige-märkningen har haft rekordfart sedan start och idag använder cirka 230 företag märket på över 12 000 godkända råvaror, livsmedel och växter i butiker och på restauranger. Att svenskt ursprung fortsatt är viktigt för konsumenterna, även i ekonomiskt tuffare tider, bekräftar märkningens värde och betydelse.

Vad tror du om framtiden, kommer er märkning av växa och omfatta fler livsmedel och produkter?

- Vi ser en stark efterfrågan på Från Sverige-märkta råvaror, livsmedel och växter. Vi är oerhört glada för den positiva utvecklingen och förväntar oss en fortsatt stark tillväxt där vi även hoppas att fler företag ansluter sig framåt. Det finns potential att öka inom fler kategorier, exempelvis mejeri & ost, frukt & grönt, bröd och fågel.

Vilka är de främsta anledningarna till att konsumenter väljer livsmedel med er märkning?

- Vi ser i vår Attitydundersökning att den viktigaste faktorn för att välja svenskt är att gynna svenska bönder följt av viljan att bidra till Sveriges försörjningsförmåga och kortare transporter. Från Sverige är en tydlig och enkel ursprungsmärkning som gör det enkelt att välja svenskproducerade råvaror, livsmedel och växter som uppfyller märkets kriterier: odlat, fött och uppfött, förädlad, förpackat och kontrollerat i Sverige.

Vilka utmaningar möter ni när det gäller att få producenter att använda er märkning?

- En av utmaningarna är att öka kunskapen om vad Från Sverige-märkningen innebär och vilka kriterier som krävs för att få använda märkningen. Ibland är företagen eller producenterna inte fullt medvetna om märkningens värde eller de specifika regler som gäller. För att underlätta för både små och stora företag har Svenskmärkning en avgiftstrappa, vilket gör det möjligt för fler att ansluta sig.

Hur ser ni på konkurrensen från importerade livsmedel och hur påverkar det er strategi?

- Vissa produkter kan vi inte producera i Sverige, men det finns mycket stor potential att öka svensk livsmedelsproduktion. Vi fokuserar på att lyfta de mervärden som finns med att välja svenskt såsom korta transporter, en stärkt svensk försörjningsförmåga och EU:s lägsta användning av antibiotika i djuruppfödningen.

Nästa rapport

Vi tar för givet att vi kan äta vad vi vill och att det vi vill äta finns tillgängligt i butiken eller till och med hem till dörren för de som bor i en stad. Är det hållbart eller kommer vår syn på mat behöva förändras för att klara våra gemensamma utmaningar?

